

HISTORISCHE KRING KESTEREN & OMSTREKEN
AREND DATEMA INSTITUUT

Gemeente Neder-Betuwe
en
Gemeente Buren

3E JAARGANG NUMMER 2 – AUGUSTUS 2020

DE BARON

SAEPE STILUM VERTAMUS - BEGONIA'S VOOR PETER HILL - INGEN - Watersnood in de Betuwe in december
1944 - KWARTIERSTAAT VAN KLAAS VAN LEIJEN - CUNERA DEEL V: EEN GEKERSTENDE GODIN OF AANBEDEN -
EEN FAMILIESCHANDAAL OP OTTESTEIN - KWALITEITSCONTROLE VAN GRAAN - EEN KLASSENFOTO UIT LIENDEN

Foto op de voorkant:
Rijnbandijk bij Rijswijk na dijkverzwaring.

INHOUD

- Voorwoord HKKO/ADI 3
- Algemene Ledenvergadering (ALV) 5
- 'Saepe stilum vertamus' 6
- Begonia's voor Peter Hill 7
- Ingen. Watersnood in de Betuwe in december 1944 9
- Een nieuwe website 13
- De nasleep van de oorlog in de Betuwe 14
- Tabula Batavorum 2020 18
- Expositie over steenfabriek Ten Cate in Lienden 19
- Kwartierstaat van Klaas van Leijen 20
- Een familieschandaal op Ottestein 22
- Kwaliteitscontrole van graan 25
- Cuneradeel V. Een gekerstende godin of aanbeden heldin? 26
- Een klassenfoto uit Lienden 29
- Van heure zegge, Pitje 38

DE BARON HKK&O – ADI
3e jaargang nr. 2 – augustus 2020

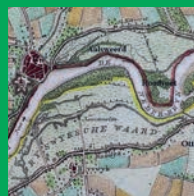
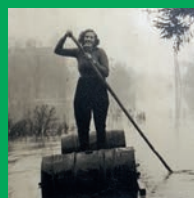
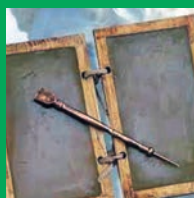
.....
www.hkko.nl

E-mail: info@hkko.nl

ISSN 2589-4293

AGENDA

Vanwege de Corona maatregelen zijn er dit jaar geen lezingen.

VOORWOORD HKKO/ADI

KAREL KALKMAN VICE-VOORZITTER

Coronacrisis

Dit jaar zal gekenmerkt blijven door de plotselinge lockdown vanwege het Covid-19 virus.

De maatschappij kwam deels stil te liggen, zo ook onze vereniging. Lezingen konden geen doorgang vinden, onze werkplekken in het museum waren niet toegankelijk.

Vanaf 1 augustus kunt u gelukkig weer terecht in het ADI, maar alleen na aanmelding. (Telefonisch of via info@hkko.nl.) Houdt u de actuele informatie via de website goed in de gaten! Er mogen namelijk slechts vier personen tegelijk aanwezig zijn op het ADI, en in uitzonderlijke gevallen nog twee op de ArcheoHotspot.

Wilt u de ArcheoHotspot bezoeken dan dient u zich vooraf aan te melden via archeologie@hkko.nl. Ook dit is weer mogelijk vanaf 1 augustus.

De woensdagavondopenstelling is nog tot nader orde uitgesteld. Ook hiervoor geldt: houdt onze website goed in de gaten.

En wat kwam/komt er nog meer in het gedrang:

- De lezingen over het boek *Ten Onrechte beschuldigd* over Johannes van Zanten van Conny van der Heyden.
- De tentoonstelling *75 Jaar bevrijding* door Sem Arends en Gertjan van Dorland, plus de bijbehorende lezingen.
- De lezingen van de tweede helft van dit jaar.
- De najaarsexcursie.
- Het digitaliseren van bestanden en foto's.
- Het invoeren van archeologische vondsten, middels foto's en registratie in het PAN.
- De nieuwe jeugdwerkgroep.

ALV

De Algemene Ledenvergadering van 23 maart kon helaas niet doorgaan. Heel jammer, want leden en bestuur hebben elkaar nodig voor een constructieve voortgang van zaken.

Nu we weer mogen vergaderen hebben we de ALV gepland op 5 oktober. In verband met de anderhalve-meter-regel zullen we uitwijken naar het Dorpshuis in Kesteren. De uitnodiging en agenda staan elders in deze Baron.

Zoals u zult begrijpen zijn we als bestuur niet in de gelegenheid geweest om voorstellen voor te bereiden voor een eventueel nieuw beleid.

De Baron

Ons mooie clubblad De Baron zou dit jaar vier keer verschijnen, maar we zullen het dit jaar met drie afleveringen moeten doen.

Jumbo-boek

Een aantal leden heeft de afgelopen maanden hard gewerkt aan een plaatjesboek, dat in samenwerking met de Jumbo in Lienden en die in Maurik wordt uitgegeven. Deze leden hebben foto's uitgezocht en de bijbehorende teksten geschreven. Alle dorpen rondom Lienden komen in beeld. Aan alle harde werkers: hartelijk dank hiervoor!

De bedoeling is dat het boek begin september verschijnt. De Jumbo deelt plakplaatjes uit met de foto's erop bij de boodschappen. Sparen dus!

Langzaam weer op gang

De archeologiegroep komt inmiddels weer bij elkaar. Er wordt weer gegraven en gezocht. De groep spreekt in de buitenlucht het programma af. De anderhalve meter beslaat de lengte van twee schoppen!

Website

We hebben ons lid Lex van der Linden bereid gevonden om de website te onderhouden. Zo blijft de informatie up-to-date.

Tot slot wensen we alle mensen sterkte toe die door de corona familieleden of vrienden verloren hebben.

We hopen u in het najaar weer te kunnen verwelkomen in ons museum.

Dan zullen we samen de draad oppakken met de Historische Kringen het Datema Instituut.

Graag tot ziens!

Karel Kalkman

Vice-voorzitter van de Historische Kring Kesteren & Omstreken

**CONTRIBUTIE 2020
AL BETAALD?**

VERGEET U NIET OM UW
CONTRIBUTIE VAN 2020
TE BETALEN?

**Steeds het meest actuele nieuws
ontvangen over de HKK&O en
het Streekmuseum?
Geef uw e-mailadres door aan de
ledenadministratie:
penningmeester@hkko.nl**

ALGEMENE LEDENVERGADERING (ALV)

Hierbij wordt u uitgenodigd voor de nieuwe ALV op **maandag 5 oktober**, aanvang 20.00 uur in het Dorpshuis te Kesteren.

Deze ledenvergadering is uitsluitend bedoeld voor leden van de Historische Kring Kesteren en Omstreken. U dient zich vóór 15 september aan te melden via secretaris@hkko.nl of telefoonnummer 06-30041312.

Houdt u a.u.b. de website goed in de gaten voor het geval er onverhoopt opnieuw beperkende maatregelen worden getroffen. Als de vergadering niet doorgaat zullen we daarvan melding maken.

Er zal dit keer geen lezing na afloop zijn.

De agenda is in de tussentijd aangepast en ziet er nu als volgt uit:

Agenda

1. Opening.
2. Mededelingen.
3. Notulen van de ALV van 8 april 2019 (zie bijlage Baron februari 2020).
4. Jaarverslagen Secretariaat en Werkgroepen (zie bijlage Baron februari 2020).
5. Financieel jaarverslag 2019 en begroting 2020. Deze stukken liggen een half uur voor aanvang van de vergadering ter inzage in de vergaderruimte. Voor een kort verslag, zie bijlage.
6. Verslag van de kascontrolecommissie. Deze bestaat uit de heren Gerrit van Kalkeren en Rien van Doorn. Reserve lid is de heer Ariesen. De benoeming van een nieuw (reserve) lid. Aftredend is de heer Gerrit van Kalkeren.
7. Reactivering van huisgenootleden die de helft van de contributie gaan betalen.
8. Verkiezing bestuursleden.
Aftredend en herkiesbaar is Carel Versluis (archeologie).
Aftredend en niet herkiesbaar is Joke Honders (secretaris).
Het bestuur stelt twee nieuwe kandidaat-bestuursleden voor: Annemarie Walravens en Gerard van Meerten. (Voor een korte persoonsbeschrijving zie bijlage Baron februari 2020). Mogelijke tegenkandidaten kunnen tot twee uur voor de vergadering worden ingebracht.
9. Rondvraag.
10. Sluiting.

'SAEPE STILUM VERTAMUS'

Irene Abma eindredacteur

Deze spreuk staat in het embleem van de HKKO/ADI. 'Laten we vaak de schrijfstift omdraaien', namelijk om woorden uit te wissen die we eerder (in de waslaag) hadden geschreven. Vrijvertaald: *we moeten voortdurend op zoek zijn naar woorden die ons verhaal kunnen verbeteren.*

Leden van de HKKO/ADI hebben veel expertise in huis. Ze deden en doen kennis op, in hun eentje of samen met anderen binnen een werkgroep of in het museum.

Hebt u misschien zelf wel eens iets leuks ontdekt of bent u tijdens een zoektocht op iets onverwachts gestuit? En wilt u ook anderen een plezier doen met een verslagje daarvan, maar vindt u het lastig om woorden aan het papier toe te vertrouwen?

Probeer het gewoon eens, want verhalen in De Baron zijn immers 'van amateurs voor amateurs'.

U kunt altijd een beroep doen op mensen van de redactie om uw verhaal van tevoren door te nemen.

Vindt u het evenzogoed nog lastig dan kunnen we ook uw mondelinge verhaal samen opschrijven.

Uw kennis en vaardigheden staan daarbij centraal.

De volledige spreuk van Horatius luidt: *'Verbeter voortdurend wat je geschreven hebt als je wilt dat de lezer het de moeite waard vindt om het verhaal nogmaals te lezen'. (Saepe stilum vertas iterum quae digna legi sint scripturus. Horatius, Satiren, I, 10.72)*

Wasplankje.

BEGONIA'S VOOR PETER HILL

CONNIE VAN DER HEYDEN

Op de rooms-katholieke begraafplaats in Maurik bevindt zich het graf van de Britse piloot Peter Burke Hill. Het ligt er verzorgd bij. Dit is het werk van Hans van der Wal uit Maurik die geheel uit eigen zak de rode en witte begonia's betaalt die al in het voorjaar het graf sieren.

Toen Hans twaalf jaar geleden een familiegraf bezocht viel zijn oog op het oorlogsgraf van Peter Hill Burke. Hij constateerde dat het er onverzorgd bij lag.

'Deze man heeft voor onze vrijheid gevochten en daarbij zijn leven verloren' zegt Hans.

Hij vond dat het tonen van respect het minste was dat hij terug kon doen.

Toen de moeder van Peter jaren geleden het graf bezocht was ze blij verrast dat het zo liefdevol onderhouden werd. Het raakte haar diep en het was mede de reden dat ze niet wilde dat haar zoon werd herbegraven op de grote Airborne-begraafplaats in Oosterbeek.

'Hier hoort hij thuis' waren haar woorden. En dus bleef het graf in Maurik.

Wie was Peter Burke Hill?

Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak was Peter een achttienjarige student. Zijn vader was overleden en

hij woonde met zijn moeder in het stadje Darlington in Engeland.

Hij had een veelbelovende toekomst voor zich in de burgermaatschappij, maar wilde graag iets doen om de wereld te verbeteren. Hij besloot in 1942 om met zijn studie te stoppen en zich als vrijwilliger aan te melden bij het Glider Pilot Regiment, het eliteregiment van de British Army.

Peter Burke Hill.

Bets en Hans van der Wal.

Voorbeeld van een Hamilcar Gilder.

Deze militairen moesten aan de hoogste eisen voldoen voordat ze tot de vliegopleiding werden toegelaten. Na de opleiding kreeg Peter nog een extra training om met de Hamilcar Gliders te mogen vliegen.

Deze grote ongemotoriseerde zweefvliegtuigen werden ingezet voor het vervoer van manschappen, jeeps, artillerieonderdelen en zelfs tanks. De piloten waren erop getraind om te landen op ruw terrein achter de vijandelijke linies. Ze stonden bekend als 'Totally soldiers'.

Na het voltooien van deze vliegopleiding werd Peter geselecteerd voor het C-Squadron onder commando van majoor 'Dickie' Dale.

Peter Burke maakte vele uren en vloog zelfs naar Afrika in mei 1943, vlak voor de overgave van de Duitse en Italiaanse troepen in Tunesië. Aan boord had hij toen de beroemde Amerikaanse schrijver Ernest Hemingway.

Op D-day, 6 juni 1944, werd Peter met een glider ingezet voor operatie Mallard in Normandië. Hij vertrok vanaf RAF-vliegbasis Tarrent-Rushton in Dorset en vloog naar het Franse plaatsje Ranville,

dat nog dezelfde dag zou worden bevrijd. Daarna keerde hij terug naar Engeland om zich voor te bereiden op volgende gevechtshandelingen.

Market Garden

Drie maanden later ging Operatie Market Garden van start.

Op zondag 17 september 1944 koerste Peter Hill samen met zijn tweede piloot Tony Openshaw vanaf Tarrant Rushton Airfield richting Arnhem. Hun bataljon behoorde bij de 1e Airborne Divisie en landde in Zone Z bij Wolfheze.

De opdracht was om hulp te bieden bij de oversteek van de Rijn, zodat de geallieerden snel door konden stoten naar Duitsland.

Na dagenlange hevige huis-aan-huis gevechten in Oosterbeek zagen de geallieerden zich genoodzaakt om zich in de nacht van 25 op 26 september terug te trekken. Veel soldaten bevonden zich op dat moment al op de noordoever van de Rijn. Ze probeerden om de rivier over te steken richting Driel, om zo uit handen van de Duitsers te blijven. Onder de wachtende soldaten bevond zich naast Peter Hill ook David Hartley, een Engelse zwemkampioen die tijdens de gevechten in Oosterbeek gewond was geraakt aan zijn schouder.

De oversteek

Ondanks de vele soldaten was het muisstil langs de oever. Niemand zei iets, het zou hun aanwezigheid kunnen verraden. Maar Peter was angstig. Hij fluisterde tegen David dat hij niet kon zwemmen en bang was voor het snelstromende water.

Toch stapte hij op een gegeven moment in een canvasbootje, hij moest wel. Maar ze waren amper van de kant af of de Duitsers schoten lichtfakkels de lucht in. Vervolgens begonnen ze op de volgepropte boten te schieten. Een mortierbom belandde midden in de boot van Peter en David. Het sloeg om en de bemanning kwam in het ijskoude water terecht. David greep Peter vast en begon met de sterke stroming mee te zwemmen.

Toen bleek dat er nog meer niet konden zwemmen. In blinde paniek grepen ze David vast, die ze allemaal niet kon houden. Het was een grote chaos. Iedereen vocht voor zijn leven. Door de kou, de paniek en de uitputting verloor David het bewustzijn. Hij kon zich later niet meer herinneren wanneer hij Peter was kwijtgeraakt of waar hij zelf

de oever bereikt had.

Pas in een veldhospitaal kwam hij weer bij zijn positieven.

Uit dezelfde stad

Toen David Hartley voldoende hersteld was werd hij terug naar Engeland gevlogen. Aan boord was ook generaal Urquhart.

Dankzij de foto's die daarvan in de kranten verschenen ontdekte de vrouw van David dat haar man nog in leven was. De schoonouders van David woonden toevallig ook in Darlington, de stad waar Peter Hill Burke vandaan kwam. Dankzij een interview waarin de naam van Peter werd genoemd kwamen de families met elkaar in contact. De moeder van Peter, Elisabeth Hill, kwam zo te weten wat er zich had afgespeeld tijdens de laatste uren van haar zoon.

Laatste rustplaats

Op 18 november 1944, spoelde het lichaam van Peter aan bij een krib nabij de steenoven in Ravenswaaij, op 45 km afstand van de plaats waar hij op 25 september in het water terecht was gekomen. Om zijn hals hing een metalen plaatje waarop, behalve zijn naam en rang, ook vermeld stond dat hij rooms-katholiek was. Om die reden werd zijn lichaam op de dichtstbijzijnde katholieke begraafplaats te Maurik begraven.

Graf van Peter Burke Hill in Maurik.

In latere jaren bezocht Peters familie regelmatig het graf en hield ze contact met familie Van der Wal en het 4-5 mei comité. En ieder jaar komen vertegenwoordigers van de Engelse veteranen naar Maurik om een houten kruisje te leggen op het graf van Peter Hill. Zij zijn Peter nog lang niet vergeten.

INGEN

WATERSNOOD IN DE BETUWE IN DECEMBER 1944

BETTIE COOPS-BOOIJ

Bettie Coops-Booij, geboren te Ochten, vluchtte op veertienjarige leeftijd met haar ouders en broer in september 1944 naar Ingen. Daar vonden ze onderdak bij de familie van haar moeder, die Ingense van geboorte was. Dat was in haar geboortehuis, het huis van de familie Hol aan de Brei, waar haar zuster Adriana Roelandina Hol nog woonde. De schrijfster van het boek *De Betuwe*. In dat huis wisselde in die tijd het aantal geëvacueerde bewoners telkens.

Hier volgt het opstel dat mevrouw Coops in 1946 maakte voor het vak Nederlands op het gymnasium te Tiel. Ze zat toen in de derde klas.

Het opstel

De Betuwe is verleden jaar tweemaal overstroomd, de eerste keer in December 1944 en de tweede keer in Februari 1945.

Begin December 1944 ging het gerucht, dat er watersnood zou komen; hier kon enige waarheid inzitten, want de mannen moesten (gelukkig

zonder gevaar) geregeld een nacht in Ochten aan een verhoging van de Grebbelinie bij de Waaldijk gaan graven. Er stond water voor de linie. Uit het maken van het verbindingsdijkje bleek al weer, dat de Duitsers geen waterbouwkundigen waren, want ze maakten het van zand en losse klei. Met die versterking meenden ze het water, dat door het grote gat in de dijk bij Huissen stroomde, tegen te houden. Wij wisten toen eigenlijk niet, wat er aan de hand was, maar later hoorden we, dat de Duitsers de dijk bij Huissen hadden laten springen met de bedoeling, om de Engelsen uit de Betuwe te verdrijven.

De mannen, die opgepikt werden om in Ochten te gaan graven, hielpen ook al niet hard mee om dat werk te doen slagen; ze hielpen daarentegen wél mee de kruiwagens met zand en al in het water te rijden. Toen we dit zo hoorden, veronderstelden we, dat het water wel spoedig door de waterkering zou breken. En jawel, in de nacht van 6 op 7 December werd er hard op de deur gebonsd, wat natuurlijk allen hartkloppingen deed krijgen. De vrouwen moesten natuurlijk de rustverstoorders te woord staan, want we waren bang, dat het om de mannen te doen was. Het wás om de mannen te doen; de overburen kwamen vragen, of ze wilden

Op ons vlot voor het huis van tante Jaan.

helpen mensen, die in het veld woonden, met hun vee te verhuizen. Het gevreesde water kwam (het verbindingsdijkje in Ochten was doorgebroken) en dit was natuurlijk het eerst merkbaar in laag gelegen gedeelten, zoals “het veld”.

Zodra de mannen het verzoek hoorden, waren ze dadelijk uit hun bedden en maakten zich vlug klaar. Wij vrouwen gingen maar weer ter ruste: we konden toch niet helpen en opblijven zou maar “lichtstooksel” kosten.

De mannen kwamen tegen zes uur in de morgen terug, kletsnat en ijskoud. Toen ze gegaan waren, waren alleen nog maar de wegen op de laagste plaatsen overgelopen, maar toen ze teruggekomen waren, waren ze hier en daar al tot over hun knieën door het water gegaan. Ze hadden een troep vee naar onze overburen gedreven, wat lang niet gemakkelijk was geweest.

Het water kwam snel op; de sloten stonden 's morgens boordevol. Als men naar de lagere gedeelten keek, was het daar één zee, die lag te blinken in de zon. De volgende dag kwam het water in de kelder. Iedereen moest helpen de inhoud ervan naar boven te dragen, tenminste zij, die klompen of laarzen hadden.

De volgende morgen waren de meesten al vroeg uit de veren. We keken naar buiten en zagen, dat de weg voor ons huis overliep.

Een paar boeren uit de buurt waren al in de weer om hun vee naar hoger gelegen delen te brengen, zoals “het dorp”. Die dag verlieten ook onze koeien het huis en wel door de voordeur.

Eerst konden we nog wel met laarzen aan over de weg. Maar de volgende dag ging het alleen maar op de fiets of op het losse paard. Toen begonnen we erover te denken, hoe we straks brood moesten halen. Degenen bij ons in huis, die dachten, dat ze er verstand van hadden, bouwden daarvoor een vlot van twee vaten met een deur ertussen. Die dag kregen we bericht van een man op een kar, dat alle paarden boven de twee jaar op het dorp moesten verschijnen. Als het niet gebeurde, werden er gijzelaars gehaald. We hadden twee paarden onder de twee jaar, dus die kwamen niet in aanmerking, maar wat moesten we met de twee volwassene doen? “De Vos” was een goede, de andere “de Bruine” was een vurig, eigenwijs ding, waar alleen mijn neef Roet goed mee overweg kon. Roet zei, dat hij “de Bruine” wel mee zou nemen. Die zouden ze zeker

niet vorderen als ze die zagen. Over “de Vos” zou hij wel wat “liegen”. Hij trok een paar gewone schoenen aan, want het water was zo hoog, dat het over zijn laarzen heenging en “de Bruine” spatte hem daarenboven toch tot aan zijn oren nat. Toen hij in het dorp kwam, stonden de Duitsers er al met een boel andere paarden. Roet ging dadelijk aan het redeneren met een onderofficier, die op hem afkwam, maar het hielp niets, want hij wóu (liever gezegd móest) het paard hebben. Roet kon vertrekken na een bewijsje gekregen te hebben. Hij kwam ijskoud thuis; zijn voeten waren na een uur nóg gevoelloos.

's Avonds bracht Derk “de Vos” naar een boer, wiens boerderij veel hoger lag dan de onze. Hij kwam wel koud terug, maar toch lang niet zo als Roet.

Voordat we naar bed gingen, zagen we dat er enkele plasjes op de deel kwamen; we hadden er de varkens op stro gelegd; het was maar te hopen, dat ze de nacht goed doorkwamen. De volgende morgen kwam het water in de keuken. De keuken bleek iets lager te liggen dan de andere vertrekken. We legden er de stoelen op de tafel en pakten de onderste laden en schappen van de kasten uit. Het fornuis sleepten we met veel moeite naar de hoogst gelegen kamer. Om elf uur werden de varkens met een roeiboot gehaald; het werd hoog tijd; de kleintjes hadden zelfs al rode pootjes. Ook zij mochten het huis door de voordeur verlaten. Hun geschreeuw klonk nog van ver over het water. Terwijl dus de mannen het druk hadden met vee en vlot, hadden wij ook niet stil gezeten. We hadden de inventaris van de keuken naar de kamer, waar het fornuis stond, gesleept, kleden opgenomen, laden uitgepakt en allerlei andere kleine werkjes verricht. Het huis, waar wij geëvacueerd waren, was een oude boerderij. En, zoals dat in de meeste oude boerderijen is, bestond ook daar de bovenverdieping uit een graanzolder. Er waren wel een paar kamertjes afgeschoten, maar het belangrijkste was toch “de zolder”. Er waren daar twee kamertjes. Het ene, het grootste, zouden we inrichten als zitkamer, als het water zo hoog kwam, dat we niet beneden zouden kunnen blijven.

Het water kwam hoger en hoger; er kwamen plasjes in de gang en de keuken stond bijna blank. Er werden plankjes opgezocht en in de gang gelegd, zodat iemand met gewone schoenen aan daar tenminste ook lopen kon.

Dagelijks moest er 's morgens met het vlot melk gehaald worden bij de boer, waar de koe stond. Over deze tocht deden we bijna twee uur. 's Middags moest er dan brood op het dorp gehaald worden, waar bijna drie uren mee verloren gingen. Eén moest er peddelen met een ragebolstok met plankjes eraan gespijkerd en één moest bomen met een snoeibeitel. Met bomen kwam je het best vooruit, het peddelen moest meer dienen om te sturen. Het was een hele studie om de berm van de weg te houden, want die zochten we op, omdat dat het gemakkelijkst bomen was; op de straatweg kon de vaarboom geen houvast vinden. Als je een sloot over moest steken kon je alleen maar peddelen. In de boomgaarden ging het ook lastig; daar had je veel last van de takken.

De zestiende December stonden alle vertrekken blank, behalve de kamer waar het fornuis stond.

Het is avond, de zestiende December. Het is buiten windstil; er zijn wel enkele golfjes, die het vlot tegen de muur doen bonken. De vloer trekt verschrikkelijk op; het water staat er bijna tegen aan. We zitten daarom met klompen aan om de tafel te lezen bij de benzinelamp.

In de verte klinkt lachen en praten. We heffen luisterend onze hoofden op. Het komt dichterbij, riemen plassen. We luisteren scherper; het zijn ruwe mannenstemmen en één van ons meent dat hij Duits hoort spreken. Het komt steeds nader; het staat nu bijna wel vast, dat het Duitsers zijn. Met een harde plof stoot het vaartuig tegen de deur; die zou vast opengevlogen zijn als hij niet op slot had gezeten. We vliegen dadelijk van onze stoelen op en Vader gaat de gang in om ze te woord te staan. Zodra de deur van de kamer opengaat, wordt er buiten geschreeuwd: "Tür auf", waarop onbedaarlijk gelachen wordt (wat er voor belachelijks aan was, weet ik nog niet). "Waarom?" "Wir müssen schlafen" "Heb je verlof om hier te komen?". Onder dit gesprek trok ik vlug een paar laarzen aan en ging in een kamer, waar de vensters open waren, zodat ik eens kon kijken wat voor "spul" het was. Voorzichtig loop ik op het raam toe, kijk achter het gordijn langs en zie een rubberboot met een zestal Duitsers erin, hetzelfde stel, dat we vanmiddag tegengekomen zijn, ontdek ik. Die sjappen, die uit Doorn zijn gekomen om hier bij een zwarte handelaar fruit te komen kopen. We hadden dit vanmiddag gehoord van de

zoon van die zwarte piet en ook, dat ze eigenlijk de Rijn niet over mochten steken. Ik weet genoeg en loop weer voorzichtig terug om de anderen te vertellen wat voor mooie lui het zijn. Het is al niet meer nodig. Vader heeft dat ook al in de gaten gekregen en heeft ze al afgewimpeld. Ik verschijn juist in de gang als zij zich met een of andere stok afstoten. We horen de boot langs ons vlot schuren en kijken elkaar aan, want als ze dat meenemen zitten we morgen te kijken. Het gelach en gepraat wordt zachter; we wachten nog even, dan doet Vader de deur open en loert naar het vlot, dat nog stevig aan de windvleugel van het raam ligt vastgemeerd. We slaken een zucht van verlichting en keren naar de warme kamer met zijn koude vloer terug.

De zeventiende was het water weer gewassen, het liep over de drempel van de hoogste kamer en er stonden plasjes bij het fornuis. Onder het ontbijt stonden de achterpoten van de stoelen waarop we zaten, in het water. De eerste zorg van de mannen was om kistjes onder de planken in de gang en in de andere vertrekken te leggen, zodat we daar weer zonder natte voeten te halen, lopen konden. Daarna besloten we om het kamerkacheltje naar boven, naar het grootste slaapkamertje te slepen, zodat we tenminste droog en warm konden zitten; koken zouden we dan nog wel met de laarzen aan beneden kunnen doen. Op het slaapkamertje werd een bed opgebroken, een kast eruit gedragen, een tafel en stoelen geplaatst. Het was wel een beetje klein, maar het zou toch wel gaan. Maar... hoe moesten we met het kachelkje doen? Een schoorsteen was er niet. Nadat er veel beraadslaagd was, werd heel voorzichtig de stopverf van een van de ruitjes afgekrabd, maar dat vond het glas blijkbaar niet goed, want het knapte en de stukken vielen met zachte plonsjes in het water beneden; we hadden het nakijken. Het was eigenlijk wel zo gemakkelijk, op dat ogenblik tenminste. Er werd een pijp gezocht, die passen moest en inderdaad werden er enkele stukjes opgescharreld. Die werden met veel handigheid aan het kachelkje gezet en ons werd al verteld, dat we over een uurtje heerlijk zouden zitten. Maar, het ene pijpje was te kort, het tweede te lang en het derde, een elleboog, te krom. Er werd nog een stukje gevonden, maar dat was te wijd; daar werd echter wat op gevonden en er werd met veel lawaai op geklopt. En, het was volgens de heren

zo goed; de pijp werd aan de kachel bevestigd, de elleboog aan dat stukje pijp en op de elleboog weer een pijpje; het paste als een bus. Er kwam een windvlaag, de elleboog draaide en viel bijna in het water; er werd een ijzerdraadje aan gebonden en de elleboog werd zo met een spijker aan het raamkozijn vastgemaakt. Het was werkelijk schitterend, de kachel werd ingelegd, een lucifer bij de houtjes, plaatje op de kachel en roken, roken! Het lag aan de wind, werd ons wijs gemaakt. Als de elleboog gedraaid werd, zou het wel goed komen, en inderdaad, het ging beter, maar nog niet goed. We stonden allemaal wat aan de kachel te doen: dicht zetten, van onderen en van boven openzetten, enz., toen er heel vriendelijk van buiten door een bestuurder van een voorbijvarend vlot werd geroepen: "Het dakbrandt". We schrokken ons náár. Vader stak dadelijk zijn hoofd naar buiten en stelde ons gerust. Het was niet waar, maar de pijp kwam tegen het rieten dak en er vlogen vonkjes uit. De kachel werd ogenblikkelijk getemperd. Vader ging in het raamkozijn zitten en maakte een boog in het dak, zodat de pijp overal een halve decimeter van het dak verwijderd was. Nu was dat tenminste in orde. De rook werd een stuk minder. Moeder had ondertussen beneden het eten gekookt en we aten daar weer onder dezelfde omstandigheden als tijdens het ontbijt, n.l. wéér met de achterpoten van onze stoelen in het water. We wisten af, maar zorgden daarbij, dat we niet te ver van de tafel raakten. Het opbergen van de afwas was nog het lastigste van al. Daar het enige paar laarzen uit was om met zijn baas brood te halen,

Overstroomde weg bij tante Jaan.

moesten we op klompen droogvoets de kast zien te bereiken. Als je op je tenen liep, ging het nét. Die middag en avond gingen we boven zitten; het was er wel gezellig, maar 's avonds met de brandende benzinelamp bijna te warm en te benauwd.

Toen we de andere morgen beneden kwamen, zagen we tot onze grote blijdschap dat het water uit de hoogste kamer weggezakt was. Het was op het goede ogenblik gebeurd, want als het nog hoger was gekomen, wat hadden we dan moeten doen? Dadelijk werd er natuurlijk een dweil ter hand genomen om al het slib te verwijderen dat zelfs hier al was achter gebleven, hier, waar het water één dag gestaan had.

We spraken af, dat al zakte het water, we toch boven zouden blijven zitten, eten en koken zouden we beneden doen.

In de loop van de volgende dag kwam de gang droog. Het water zakte steeds, elke dag kon er wat schoongemaakt worden en dan de ramen open, want de lucht die er hing was ver van aangenaam. Het zeil, dat in enkele vertrekken lag, had bobbel gekregen, zodat dat niet gemakkelijk te dweilen was. De bijkeuken leek veel op een varkenshok, dat in een week niet schoon gemaakt was. We namen grote bezems en emmers water en na een kwartiertje zag ook die er weer toonbaar uit.

We zagen met spanning langzaam de stoep te voorschijn komen. De deel werd ook weer droog. Maar omdat deze een lemen vloer had, werden er planken over gelegd, omdat hij anders stuk getrapt zou worden.

Alles werd van boven naar beneden gesjouwd en op zijn plaats gezet of gelegd. De weg stond nog wel onder water, maar toch werden de koeien en paarden gehaald. Ze gingen niet de voordeur binnen, zoals ze gegaan waren, maar hun gewone weg. De vierentwintigste had het water een korstje ijs. Gelukkig, dat ons huis, en dat van bijna alle mensen, droog was, anders hadden we nog veel meer narigheid gehad.

Het water zakte nog steeds. De weg voor ons huis was een paar dagen later droog. De varkens werden ook naar huis gebracht, ze kwamen met hetzelfde geschreeuw als toen ze gegaan waren, aan. Het kleinste varkentje was niet tegen die nacht, toen hij met zijn pootjes in het water had gestaan, bestand gebleken en was dan ook in de tussentijd gestorven. Nadat we een paar dagen op het schitterende ijs in de boomgaarden en bouw- en weilanden gereden

hadden, begon het te dooien. Langzaam trok het laatste water van de eerste overstroming weg.

De tweede overstroming kwam in Februari 1945 (9 februari - 28 februari)

Tiels gymnasium, Maart 1946.

EEN NIEUWE WEBSITE

JOKE HONDERS

Sinds eind vorig jaar heeft de HKKO een nieuwe website. De invulling is in de coronatijd gestagneerd. Gelukkig hebben we nu versterking gekregen van Lex van der Linden, die al jaren lid is van de vereniging. Zo kunnen we de website de komende tijd uitbreiden.

Wat kunt u vinden?

1. Bestuurlijke zaken onder het menu ADI/HKKO zoals mededelingen, boeken, lezingen, excursies en de laatste aanwinsten.
2. Onder het menu Werkgroepen zoals die van de archeologie, vindt u recente vondsten met afbeeldingen.
3. Onder het menu Collectie Archief komen steeds aanvullingen: alle jaargangen van de tijdschriftjes van de Historische Kring Kesteren en Omstreken. De Baron wordt met enige jaren vertraging geplaatst. Hierbij danken wij Hans Arissen uit Geldermalsen voor alle pdf-bestanden van onze oude tijdschriftjes.
4. Verder komt de Osenvorenlijst weer op de site met foto's van elk dorp, een aantal kastelen en adellijke huizen en onze gehele bibliotheeklijst. Er is een item dialect, met dialectwoorden en de columns van Hannes en Pitje.

Heeft u nog suggesties of aanmerkingen laat het ons weten! Samen moeten we er een mooie site van maken! We hopen hierdoor ook op nieuwe leden.

GEEN nieuws van het
Regionaal Archief Rivierenland

Zie de website: <https://regionaalarchiefrivierenland.nl/nieuwsoverzicht>

DE NASLEEP VAN DE OORLOG IN DE BETUWE

CHRIS VAN ESTERIK

Nasleep is een duidelijk woord, want het heeft 'slepen' en 'voortslepen' in zich. Met zich meeslepen en verzwijgen zijn de sleutelbegrippen in de twee verhalen die hieronder volgen. Het naoorlogse zwijgen over bepaalde oorlogservaringen deed zich op zo'n grote schaal in Europa voor dat het bijna een cliché is geworden. Toch zal ik een aantal saillante voorbeelden uit de Betuwe geven.

VERHAAL 1

Het verhaal begint op 19 juni 1943 als mijn oom Joop (31 juli 1924 – 4 oktober 2002), achttien jaar oud, in een groep van eenentwintig leeftijdgenoten uit Lienden, Ingen en Ommeren vanaf station Kesteren naar Duitsland vertrekt, om in het Roergebied dwangarbeid te gaan verrichten.

Oom Joop was een boerenzoon van Het Buitenhuis uit Lienden. Een andere jongen uit deze groep was mijn vader. Hij was de zoon van een Ingense caféhouder. De wereld reikte voor hem, net als bij oom Joop, op dat moment niet verder dan de Betuwe. Daags daarna, op 20 juni 1943, arriveerde de trein 's avonds in Hattingen, midden in het Roergebied. Daar stond de Henrichshütte, een enorme hoogoven met ovens die tientallen meters de lucht in staken. Hier zouden de meeste van de Betuwse jongens, die daarvoor nauwelijks verder dan Tiel waren geweest,

de daaropvolgende twee jaar kennis maken met de wereld. Na drie dagen schrijft oom Joop zijn eerste brief naar huis. Het onderwerp van deze brief zal het hoofdonderwerp van de tientallen brieven erna zijn: eten, dat wil zeggen, het gebrek eraan.

Ome Joop.

Honger, doodsangst en nachtmerries

In 2005, drie jaar na de dood van oom Joop, vond de weduwe 83 brieven en liet ze mij lezen. Brieven die haar latere man, een broer van mijn moeder, naar zijn ouderlijk huis in Lienden schreef tussen 21 juni 1943 en 1 september 1944.

Ze bevatten het verhaal van een ongeschreven stuk Betuwse geschiedenis: de dramatische lotgevallen van een stel jongens die in 1943 werden weggevoerd om te werken in de Duitse oorlogsindustrie. Ik schreef er het boekje Bloesem en Staal over.

Het is een verhaal van honger, algehele uitputting, pleuritis en doodsangst.

Weer naar huis

Tijdens de terugreis naar Ingen stapte mijn vader in Nijmegen uit de trein omdat daar een oom van hem woonde. Uitgeteerd door pleuritis leek hij een wandelend skelet: bij een lengte van 1 meter 90 woog hij nog maar 45 kilo. Toen hij bij het huis van zijn oom aankwam herkende die hem niet meer. Oom Joop op zijn beurt reisde via Amersfoort, hij was er nauwelijks beter aan toe.

Vijf jaar later zou hij trouwen met Bertha Donderwinkel. Ze vertelde in 2006: 'Joop was stil en gesloten. Hij praatte niet veel over die tijd, alleen als je er naar vroeg. De koele ontvangst in Nederland heeft ie wel heel erg gevonden, net als later de jongens uit Indië.

Na het trouwen merkte ik dat hij nachtmerries had. Het begon altijd met zuchten. Dan vroeg ik: "Wat is er?" Dan gaf hij geen antwoord. Dan begon de nachtmerrie. Het waren meer kreten dan dat je iets echt verstond. Vanaf het einde van de oorlog hebben die nachtmerries zeker zo'n twintig jaar geduurd.'

Weggestopte emoties

Het ging om vijfhonderdduizend Nederlandse dwangarbeiders, waarvan er achttuizend het leven lieten in Duitsland en er tienduizenden gewond, onverdeeld of voor het leven getekend terugkeerden. Deze bevolkingsgroep was in 1988 nog niet tot de nationale geschiedschrijving doorgedrongen. In dat jaar somde onze nationale geschiedschrijver Lou de Jong in deel 12 van zijn reeks Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog onder de titel Epiloog de groepen op die slachtoffer waren geworden van de oorlog.

Hij onderscheidde:

- de Joden
- de onderduikers
- de illegale werkers en hun kinderen
- de oorlogsinvaliden en gezinnen van hen die door oorlogshandelingen om het leven kwamen
- de militairen en burgers in Nederlands-Indië
- de op zee omgekomen Nederlandse zeelieden en hun familie
- de ongeveer vijftigduizend Nederlanders, die na de oorlog onterecht als 'fout' waren bestempeld
- de kinderen van hen, die na de oorlog werden opgesloten

De nachtmerries van oom Joop en de lotgevallen van mijn vader, die zijn voeten verbrandde door het gloeiende ijzer van de hoogoven, en die uitgeteerd was door pleuritis: Lou de Jong had daar niets over gehoord of wilde er niet van horen.

En de dwangarbeiders zelf?

Ze hadden geen letters gegeten, zo heet dat in de Betuwe, en moesten het toch altijd afleggen tegen de 'hoge heren', vonden ze. Ze berussten en stopten hun emoties diep weg, in een uithoek van hun gevoel. Ook met elkaar hadden ze het er nooit over, vertelden ze me toen ik in 2005 met een aantal van de groep sprak.

'Geen erbarmelijke omstandigheden'

Op 13 maart 2001 diende oom Joop een aanvraag in tot vergoeding voor dwangarbeid bij het *Project Duitse Compensatie Dwangarbeid* van de Internationale Organisatie voor Migratie. Geld was niet zijn drijfveer, maar erkenning van de oorzaak van zijn nachtmerries. Op 5 januari 2004, ruim twee jaar na zijn dood, kwam het antwoord. 'Een

aanvraag', aldus de brief, 'komt in aanmerking voor een vergoeding voor dwangarbeid onder de Duitse Wet, als voldoende is vastgesteld dat het slachtoffer naar het Duitse Rijk of naar een door Duitsland bezet gebied werd gedeporteerd, aldaar dwangarbeid verrichtte en werd vastgehouden in een op gevangenschap lijkende toestand of onder anderszins vergelijkbare uiterst erbarmelijke omstandigheden.' (...) 'West-Europese voormalige dwangarbeiders – daarin begrepen de Nederlandse voormalige dwangarbeiders – komen onder de Duitse Wet niet voor vergoeding in aanmerking omdat er jegens hen geen wettelijke discriminatie bestond en ze aldus niet voldoen aan het criterium van het *verblijf onder uiterst erbarmelijke omstandigheden* zoals gedefinieerd in de Duitse Wet. Erbarmelijke omstandigheden die het gevolg waren van de oorlog zelf (zoals luchtaanvallen, onregelmatige en slechte voeding, huisvesting in slechte en overvolle ruimten, slechte werkomstandigheden en een laag loon) volstaan niet om voor compensatie als dwangarbeider in aanmerking te komen.' (...) 'U kunt tegen deze beslissing schriftelijk beroep aantekenen bij het Beroepsorgaan van de Internationale Organisatie voor Migratie in Genève. Het proces van beroep is kosteloos. Echter, honoraria voor advocaten of andere kosten gemaakt door de aanvrager zullen niet worden vergoed.'

In 2009 vertelde Rob Trip voor de televisieserie *De Oorlog van Ad van Liempt* en Hans Blom het verhaal van mijn vader, mijn oom en de andere negentien dwangarbeiders. Hij deed dit op de plaats van het delict zelf, de *Henrichsbütte* in Hattingen. Een kleine *Wiedergutmachung*, maar toen waren de meesten al dood.

VERHAAL 2

Granaten en bedden in de kelder

Pieta Hol-van Westrhenen woont in Ingen en komt uit een geslacht van herenboeren. Ze is getrouwd met herenboer Rut Hol en heeft twee dochters: Jaan en Ali. De oudste woont in de Voorstad in Tiel en is getrouwd met meelhandelaar Kees van Versendaal, samen hebben ze drie kinderen.

Na de oorlog was Jaan lange tijd wethouder in Tiel. Moeder Pieta en Jaan schrijven brieven aan de jongste zus Ali die in Heemstede woont.

De familie Van Versendaal gaf me die brieven in 2009

en ik schreef er het boekje *Bloesem en Oorlog* over. Bij dochter Jaan en schoonzoon Kees woedt de oorlog volop.

Ze leven voornamelijk in de kelder.

Onverschrokken stapt Pieta op 2 november 1944 op de fiets bij haar evacuatieadres in Maurik om in Tiel schoonzoon Kees met z'n verjaardag te feliciteren. Ze schrijft: 'Ze keken gek op me te zien. De vorige dag was Tiel zo beschoten dat er vier slachtoffers waren. De slager Izaks had een scherp in zijn been gekregen. Mensen die in de winkel stonden kregen scherfwonden. Toen ik even bij Jaan zat, moest ik al de kelder in vanwege de granaten. Onder het eten nog een keer en voor het eten, zodat ik deze keer het trapje afgestapt ben en elke keer als ik op het trapje stond ontplofte er net weer een granaat. De bedden stonden bij Jaan in de kelder. Een ogenblik dacht ik hoe kom ik weer in Maurik. Dadelijk na het eten, toen het wat rustiger werd, ben ik op de fiets gestapt en over Zoelen naar Maurik gereden. Aan de Waalkant was het gevaarlijker. Dit was dus de minst gevaarlijke weg die ik gegaan ben.'

Eind november schrijft Jaan uit Tiel naar Ali in Heemstede hoe het de stad en het gezin vergaat: 'We zitten al 14 dagen in het spergebied. De Voorstad is spergebied, achter de Wal tot voorbij ons aan de Waal toe. Boven alle ruiten kapot en beneden een spiegelruit van de voorkamer en de grote ruit van de winkel. Maar verder gaat het wel. We zijn al gauw tevreden tegenwoordig als je tenminste de andere huizen erbij bekijkt. Tot nu toe hebben we nog geen voltreffer in het huis gehad, dus mogen we nog van geluk spreken.

Heel Tiel slaapt in de kelder en hoe lang nog? Wij

Jaan en Ali Hol.

hebben hier geen gas en geen elektriciteit, een paar uur per dag water van de waterleiding, dus nogal royaal.' (...)

's Avonds gaan we altijd de kelder in. We zitten bij een carbidlamp, zolang het duurt. We kunnen er net een kous bij stoppen, maar verder niet. Op de kelder hebben we een rij zakken met pulp liggen en op de logeerkamer ook. De hele dag de luiken dicht, zowel voor als achter. Zie hier hoe wij zitten. De Betuwe wordt helemaal pap, een tweede Rusland zeggen de Duitsers. Te veel aan water.'

Steenbrokken en bloedsporen

In mijn boek *No Satisfaction* over Tiel tussen 1945 en 1970 citeer ik een verslaggever van de Nieuwe Tielsche Courant, die op 7 december 1944 het spergebied van de stad bezocht.

Bij de rivier waren alle bewoners door de Duitsers gesommeerd om hun huizen te verlaten.

Hij schrijft over de geallieerde beschietingen: 'Om 12 uur ontbrandt een geweldig vuur uit Maas en Waal. Een granaat tippelt zigzag door het scheidingsstraatje en blijft voor de stoep bij de firma H. de Kok in de Waterstraat liggen. Voorbijgangers vliegen bliksemsnel in portieken om dekking te zoeken. Het schieten wordt heviger. De garage Moll wordt viermaal getroffen, drie inslagen in het huis van den heer Wage en een bij den heer Rutten in de Stationsstraat. Steenbrokken vliegen over de stad. Door de stad lopen bloedsporen van mensen, die door de scherven zijn geraakt. Des middags om half drie uur wordt een regen van mitrailleurkogels op Tiel afgevuurd. Door de Weerstraat schiet een scherm van kogels, die tegen de eerste huizen van de Voorstad afketsen. Waartoe dit zotte munitieverspillen dient begrijpt niemand, want Duitsers zijn er vrijwel niet in de stad.'

De binnenstad lag goeddeels in puin, kapotgeschoten vanaf oktober 1944 door de bevrijders die nooit kwamen, de geallieerde troepen aan de overkant van de rivier in het bevrijde land van Maas en Waal. Alles wat de sfeer van een stad bepaalt, was verwoest of zwaar beschadigd: de eeuwenoude Sint Maartenskerk, de schouwburg – in de volksmond het Spaarbankgebouw – de karakteristieke winkels in de binnenstad, de mooie Waterpoort aan de Waal, het statige onderkomen van de deftige Groote Sociëteit ernaast met zijn prachtige uitzicht op de

rivier, het postkantoor, de ambachtsschool, het sfeervolle hotel Corbelyn en honderden andere mooie en minder mooie huizen en bedrijven. Alles kapot dankzij 'zot munitie verspillen' zoals de journalist constateert.

Victor Laurentius, schrijver van het standaardwerk *De Betuwe* in stelling zegt dat er waarschijnlijk geen enkel militair plan achter de vernietiging van Tiel stak. Hij vertelde me later dat hij van een man, destijds een jongetje in Wamel, gehoord had dat, wanneer hij twee eieren aan de geallieerde militairen gaf, hij een granaat mocht afschieten of even flink met de mitrailleur ratelen.

Zo lag de stad dan in puin, getroffen door friendly fire. Een ervaring, zo pijnlijk – en hier versterken nasleep en verzwijgen elkaar – dat zelfs in het boek *De geschiedenis van Tiel* uit 2001 deze catastrofe niet meer dan een pagina beslaat.

Laurentius vermoedt dat het door banale verveling van de geallieerde militairen kwam; ze hadden op dat moment niets te doen en maakten bij wijze van tijdverdrijf Tiel tot speelobject en doelwit.

In gesprekken merk ik dat het nog steeds geen geliefd onderwerp is, laat staan dat er ooit enig onderzoek naar is gedaan in de militaire archieven. Zwijgen, verdringen, het sleept zich tot de dag van vandaag voort.

'Aan 't werk!'

In *No Satisfaction* schrijf ik:

De stad hield nog twee feesten in het eerste jaar na de bevrijding, extra groot en feestelijk, omdat de bevrijding op 5 mei niet gevierd kon worden. Het eerste was de verjaardag van koningin Wilhelmina op 31 augustus 1945, die 65 werd. Zeven buurtverenigingen versierden hun huizen met groen en oranje 'zodat', schrijft de journalist, 'de half-ruïnes een werkelijk feestelijk aanzien verkregen.' Gekostumeerde optochten trokken door de stad. De beide muziekcorpsen speelden zo lang dat 'hun lippen stuk geblazen en hun voeten vol met blaren zijn. Tot laat in de nacht was het feestrumoer uit allerlei richting te horen.'

Het tweede feest was het traditionele bal masqué van de Tielse voetbalclub Theole in februari 1946. 'Geen politieke uitbeelding door uw kostuum of maskerade', meldde het clubblad, 'Geen Hitler of Mussert in de zalen. We zijn veel te blij dat we

ze kwijt zijn.' Met als thema Tiel, mijn Tiel waren er maquettes van de Waterpoort en van de Sint Maartenskerk in de zalen opgesteld. Omdat de gebruikelijke feestruimte, het Spaarbankgebouw, vernietigd was, waren er in de hallen van de fruitveiling Septer twee grote danstenten neergezet. De vraag naar kaarten overtrof vele malen de beschikbare vijftienhonderd. Tussen half negen 's avonds tot vijf uur in de ochtend probeerden drie dansorkesten de ontberingen van het laatste oorlogsjaar spelend en zingend uit de stad te verjagen. De verslaggever was opgetogen. Te midden van een hoespartij harem-vrouwen, sultans, cowboys, Zeeuwse boerinnen, clowns, advocaten en 'iemand in een pyjamabroek', stelde hij vast dat de kwaliteit van de vermooth zo goed was 'dat iemand zonder masker op enthousiast stond te verkondigen dat niemand hem kon herkennen. Om 5 uur was het afgelopen, in een sneeuwstorm naar Suisse om te eten, om 8 uur samen met de kater naar bed.'

'Dus nu aan 't werk!', stelde de columnist van de krant daarna streng vast, 'Er zal hard gewerkt moeten

< Advertentie >

Boekhandel
R. v.d. Meijden

Nedereindsestraat 7 - 4041 XE Kesteren
Telefoon 0488 - 48 2226

Boeken, bijbels
Kantoorartikelen
CD's
Kado-artikelen
Speelgoed

's maandags gesloten

worden! “Wij zijn een volk van arme mensen geworden”, zei onze Minister-president onlangs in zijn radiorede. Dat is klaar en duidelijk gezegd. Wanneer wij dat goed begrijpen, dan gaan wij volmoed aan het werk.’ Het was opmerkelijk dat de verwoesting en ontbering van een oorlog een elan en levenskracht hadden geschapen, die er tijdens de diepe economische crisis van de jaren dertig nooit geweest waren. De columnist vergat niet een aantal politieke oekazes aan zijn betoog te koppelen: ‘Geen arbeidsschuweheid, geen staking, geen gekanker, geen ongemotiveerde eisch tot loonsverhoging wanneer wij ons kunnen redden. Want met Gods hulp zal het waarachtig wel gaan. Dus nu aan ’t werk!’

De doden, gevallen door zinloze geallieerde schietpartijen, en het feit dat de stad verwoest was door

de eigen bondgenoten: het werd allemaal niet genoemd. Het was te confronterend en te ellendig om het onverbloemd onder ogen te zien. Dan rest alleen het onverbloemde te verbloemen. En zo geschiedde.

Bronnen:

Chris van Esterik, *Bloesem en Staal, Betuwse dwangarbeid in Duitsland*, Kesteren, 2006

Chris van Esterik, *No Satisfaction Hoe we werden wie we zijn*, Amsterdam 2011

Tabula Batavorum 2020

U kunt ook dit jaar weer een Tabula bestellen, het jaarboek van de Stichting Tabula Batavorum. De titel is Terugblik.

Het thema is: *Persoonlijke herinneringen aan de oorlog in het Rivierengebied.*

Kosten

- € 6,50 als u het boek zelf ophaalt.
- € 11,50 bij verzending.

Bestellen

U stuurt een mail naar penningmeester@hkko.nl met daarin uw lidmaatschapsnummer, naam, adres en telefoonnummer.

S.v.p. in de mail duidelijk aangeven of u de Tabula zelf komt ophalen of dat hij verstuurd moet worden.

Betaling

U dient het verschuldigde bedrag **vóór 5 september 2020** over te maken onder vermelding van: Tabula, lidmaatschapsnummer en adres. Dit voor een juiste afhandeling. Vorig jaar ging het af en toe mis omdat het bedrag onder een andere naam werd overgemaakt.

Het bankrekeningnummer is:

NL30 RABO 0331957183 ten name van de Historische Kring Kesteren en Omstreken.

NB Bestellingen van niet betaalde Tabula's worden niet in behandeling genomen.

Zelf afhalen

U kunt de Tabula vanaf 15 november elke woensdag- of zaterdagmiddag zelf afhalen bij het ADI in Ommeren.

EXPOSITIE OVER STEENFABRIEK TEN CATE IN LIENDEN

JAN HARTEMAN

Enkele weken geleden kwam het Streekmuseum, geheel onverwacht, in het bezit van een privéarchief over steenfabriek Ten Cate in Lienden. Het bestaat uit foto's, vlaggen en verschillende documenten.

De vrijwilligers waren hier erg blij mee en slaagden erin om in minder dan twee weken tijd het materiaal te digitaliseren en een expositie in te richten. Steenfabriek Ten Cate lag aan de Marsdijk en was in de jaren vijftig tot zeventig erg belangrijk voor de werkvoorziening in Lienden en omstreken. De klei kwam uit de Marspolder en werd via een klein spoorlijntje naar de fabriek getransporteerd. Rondom de zandgaten die zo ontstonden en door latere grindwinning is een waterrijk natuurgebied vol vogels ontstaan.

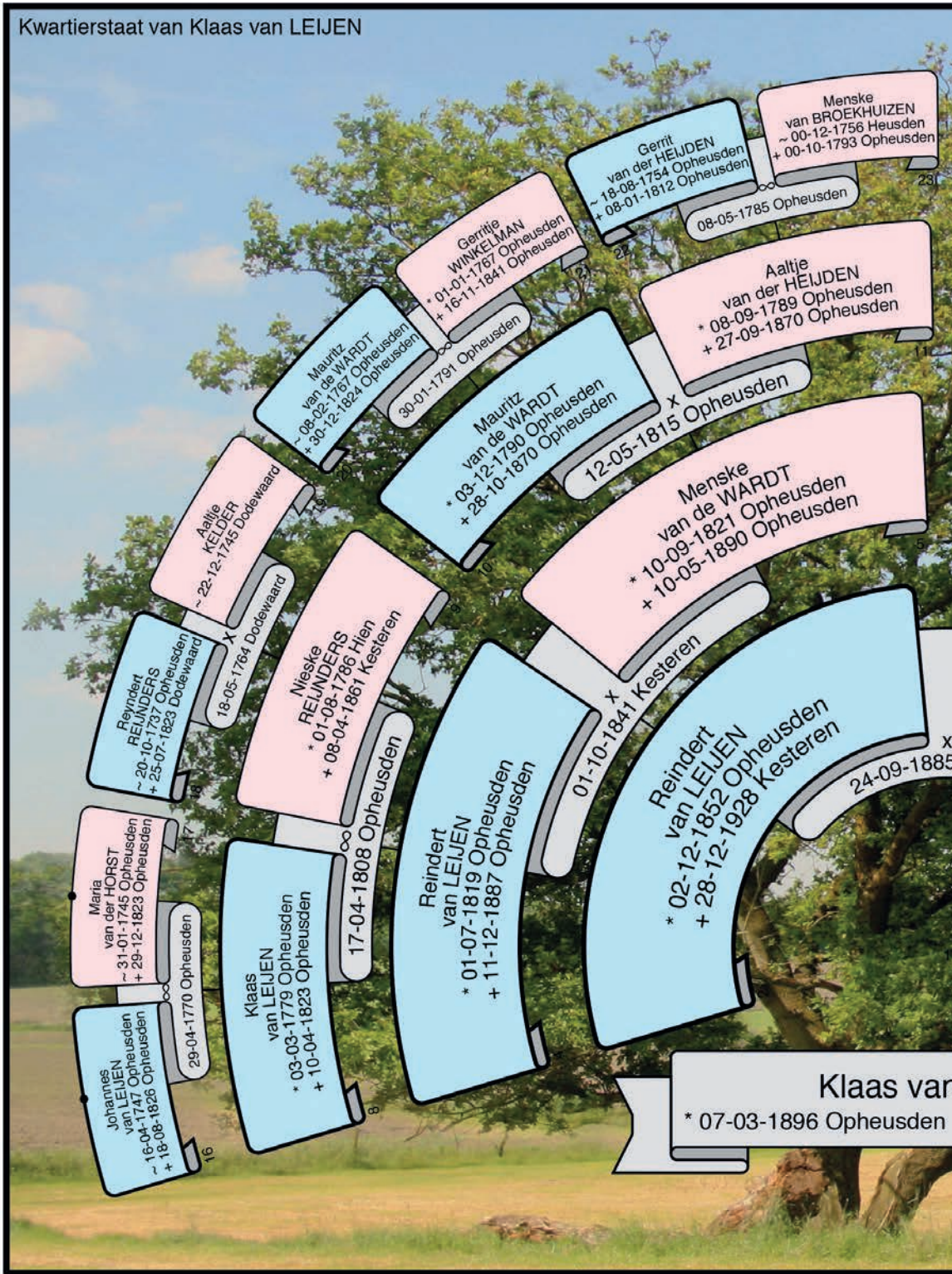
De expositie in de zaal van het museum bestaat voor een groot deel uit foto's en documenten, gecompleteerd met passend materiaal uit het museum. Twee enorme vlaggen, van de fabriek zelf en van de gemeente Lienden, trekken meteen bij binnenkomst de aandacht.

We moeten nog kijken of een 16 mm film over de fabriek kan worden gedigitaliseerd. Of en wanneer deze vertoond kan worden kunnen we dus op dit moment nog niet zeggen.

Wij houden u graag op de hoogte via de link :<https://www.streekmuseumbaronvanbrakell.nl/nieuws/>

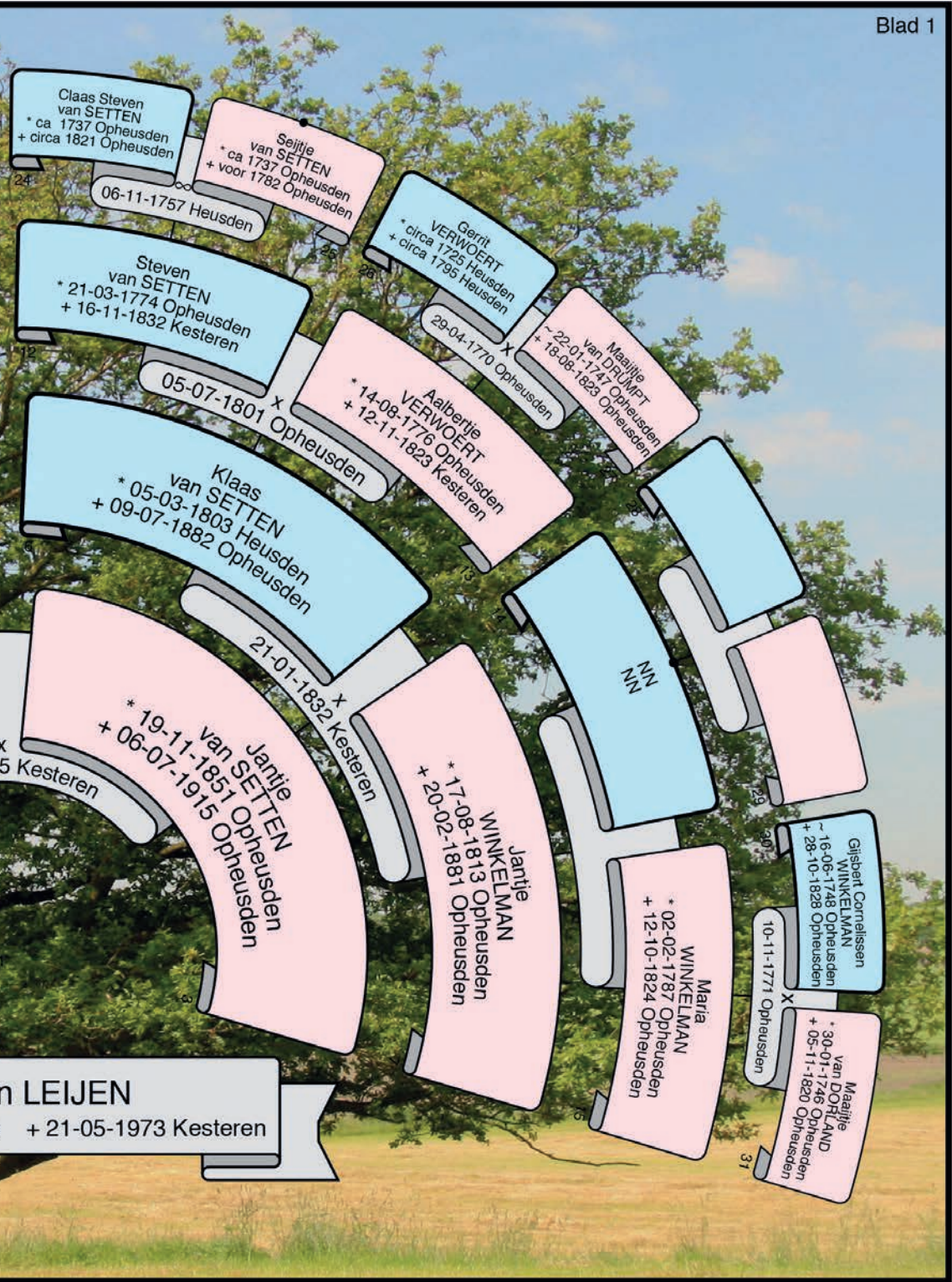

Kwartierstaat van Klaas van LEIJEN

Samengesteld door Marlies info@hkko.nl

EEN FAMILIESCHANDAAL OP OTTESTEIN

DOOR RIEN VAN DOORN

In de 18de eeuw was het aangaan van een huwelijk in de hogere sociale klasse een kwestie van geduldig wachten op een kandidaat met een zo gunstig mogelijke maatschappelijke positie. Liefde tussen de partners was ondergeschikt en je kon pastrouwen met toestemming van de ouders.

Deze gaven alleen hun goedkeuring als er in hun ogen een gepaste schoonzoon/dochter was gevonden. Het kon dus gebeuren dat een zoon of dochter al ruimschoots meerderjarig was (in die tijd bij 25 jaar) en nog geen partner had gevonden. Het volgende verhaal gaat over de familie De Vree van Ottestein in Maurik.

We zijn zo vrij om een kijkje te nemen achter de voordeur en zien dan verdriet dat destijds zo goed mogelijk verborgen werd gehouden.

Beschrijving van Huize Ottestein

Allereerst iets over Huize Ottestein zelf, gelegen aan de Rijnbandijk tussen Maurik en Rijswijk.

Reinier de Vree, uit het Arnhemse geslacht De Vree, kocht Ottestein in 1713.

Via de advertentie krijgen we een indruk van het landhuis:

In de Neder-Betuwe is te koop een welgelegen Lanthuys, genaemt Ottesteyn, met 3 Beneden Kamers en een Keucken met alle gemack, daer aen 4 Boven-Kamers, een doorgaende Solder boven 't geheele Huys. En sijn Backhuys, Bouwhuys, Stalling voor 4 à 5 Paerden, Schuur en Wagenhuys, Barg en Duyvenhuys; alle gelegen in een Visrijcke Gracht, en afgeslooten met een Poort.

Familie De Vree

De familie kent een lange geschiedenis van mannen met een militaire loopbaan. Zoon Abraham Willem de Vree was kapitein in het Staatse leger. Hij huwde in 1742 te Tiel met Johanna Henriëtte van Lith de Jeude. Zij overlijdt datzelfde jaar in het kraambed. Hun dochter krijgt dezelfde naam bij

haar doop 14 november 1742. Getuige daarbij was mevrouw Adriana Sofia van der Hagen, de moeder van Abraham Willem.

Hij hertrouwde vervolgens in 1747 met Margaretha Constantia del Borgo (zie Baron november 2019). Ze verhuisde van Huize Nederwijk naar het vlakbij gelegen Ottestein, het ouderlijk huis van Abraham Willem.

Johanna Henriëtte de Vree groeit hier op met haar halfbroertjes en zusje. De militaire discipline van haar vader zal beslist een rol gespeeld hebben in de opvoeding, want als Johanna Henriëtte 27 jaar is heeft ze nog geen verloofde die de goedkeuring van haar vader heeft kunnen wegdragen.

Zelf heeft ze haar grote liefde al wel gevonden, maar haar vader gaat niet akkoord.

Onderstaande gegevens komen uit een verklaring van Abraham Willem de Vree. Het maakt duidelijk wat er vanuit zijn visie gebeurd is:

Verzoek tot onterven

1 juni 1770 verzoekt Abraham Willem de Vree de erfstadhouder en raden van het Vorstendom Gelre en Graafschap Zutphen toestemming te geven om zijn dochter te mogen onterven. Hij verklaart dat zijn dochter de leeftijd van 28 jaar bereikt heeft. Ze heeft een ordentelijke en naar zijn stand geschikte educatie gekregen. Het was de bedoeling dat ze een vrije keuze van huwelijk kon hebben waarbij vader haar zou steunen en toestemming voor het huwelijk zou geven mits het binnen de stand van de familie was.

Het afgelopen jaar had Abraham Willem echter gemerkt dat zijn dochter een nauwe 'conversatie' had met een zekere Martinus Christiaan Hoes, wonende te Wijk bij Duurstede.

Volgens Abraham Willem had de moeder van deze Martinus Christiaan nog als keukenmeid gediend bij zijn schoonmoeder. Hij had Johanna Henriëtte verscheidene keren serieus toegesproken en haar duidelijk gemaakt dat deze jongeman geen geschikte huwelijkskandidaat was.

Abraham Willem en zijn vrouw Margareta Constantia logeerden in 1769 enige tijd op het huis Medel bij Echteld. Bij zijn thuiskomst merkte de vader tot zijn grote ontsteltenis dat zijn dochter er stiekem vandoor gegaan was met haar geliefde. Zodra hij haar verblijfplaats had ontdekt wist Abraham Willem zijn ongehoorzame dochter weer naar huis te halen en onder vaderlijke macht te plaatsen. Naar zijn zeggen verzoenden ze zich zelfs met elkaar. Maar, het kwaad was echter al geschied, want, u raadt het al, Johanna Henriëtte had van haar uitstapje iets mee naar huis gebracht. Tot grote schande van de familie bleek ze ongehuwd zwanger van een man beneden haar stand. Om nog wat van de eer te redden werd ze naar Amsterdam gezonden om bij 'ordentelijke lieden' haar kind te kunnen baren. Ze was hier te gast bij Swerus Bergh, kapitein van een koopvaardijchip. In December 1769 wordt Johanna Henriëtte verlost van een zoon, waarbij haar ouders alle benodigde zorg bieden en de kosten op zich nemen. Echter op nieuwjaarsdag gaat Johanna Henriëtte er met haar geliefde vandoor, daarbij geholpen door zijn kompanen; ze laten hun zoontje achter. Enkele dagen later sterft de baby en Abraham Willem laat

zijn kleinzoon vervolgens op eigen kosten begraven. Tot zover de versie van vader Abraham Willem.

De komaf van de geliefde

Was Martinus Christiaan Hoesen ook inderdaad van lage komaf? De Vree noemt wel Elisabeth Pauw, zijn moeder, die keukenmeid geweest zou zijn; maar rept in de verklaring met geen woord over Martinus Hoesen senior. Het blijkt dat de uit Berlijn afkomstige Martinus senior ooit ontvanger (belastinginnehmer) was van de stad Wijk bij Duurstede. De ambtelijke functie van ontvanger werd doorgaans aan personen van betere komaf gegeven. Bovendien blijkt uit de bezittingen van Hoesen dat het beslist geen arme familie was. Senior overlijdt in 1747, al een half jaar na de geboorte van zijn zoon Martinus Christiaan junior en laat een behoorlijke nalatenschap na. Elisabeth Pauw krijgt het vruchtgebruik (lijftocht) over de leengoederen totdat de kinderen meerderjarig zijn. Martinus Christiaan Hoesen junior wordt dan op 7 maart 1768 beleend met het eigendom van een: huisinge, erf en schuren samen met hof en grond gelegen in de stad Wijk in de Voorderstraat. (Volderstraat, hier woonde de familie Hoesen, het huis

<Advertentie>

Firma
S.A.H. van Binsbergen & Zn.

Broekdijk 31a 4041 CT Kesteren
(0488) 48 13 43

Uw adres voor:

- Tuinbloemen, landbouwzaden en bestrijdingsmiddelen;
- Alle soorten pootaardappelen, planten en meststoffen.

H.W. H. WEIJMAN
LOODGIETERS- EN VERWARMINGSBEDRIJF
 0344 64 1793 / 06 24469899
www.weijmanloodgieter.nl / [E-mail: info@weijmanloodgieter.nl](mailto:info@weijmanloodgieter.nl)

Reserve telefoon
Adres
De Kesteren
Streekl. Water
Binnen & Buiten
Verhuur
Verwarming
Beleidsadvies
Beleidsadvies
Beleidsadvies

Dienstverlening en producten:

Magazijnverkoop & doe-het-zelf

Leveren, montage & onderhouden van cv ketels, warmtepompen en witgoed.

Installeren (lucht)verwarming, ventilatie, warmterugwinning en airco.

Installeren gas, water, riolering en persluchtleidingen.

Daken (kunststof en bitumen).

Goten (koper, zink en kunststof).

Riool ontstoppen, detectie en camerainspectie.

Bel 0344 641793 info@weijmanloodgieter.nl of klik hier

Wie zijn wij?

Wij zijn een klein afgeleid familiebedrijf en verwarmingsbedrijf c/a installatieprofiel en zijn ruim 50 jaar gevestigd in Ochten (Gelderland).

Onze klanten zijn voornamelijk particulieren, bedrijven en instellingen.

Door de geringe omvang van ons bedrijf zijn we flexibel. Ons kenmerk is het directe persoonlijke contact met onze klanten.

Het is onze doelstelling om de opdrachten, van u als klant, naar uw wensen sif te voeren, tegen een gunstige prijs en een goede kwaliteit.

Omdat de doe-het-zelf markt groeit spelen we daar graag op in. Wij leveren bij montage, aanhuur, cv ketels en de aansluitmaterialen die ervoor nodig zijn tegen scherpe prijzen.

Maak kennis met onze dienstverlening en onze vraag aan u bij: "Waarom kiezen we u van dienst zijn?"

Ochten Telefoon (0344) 64 1793

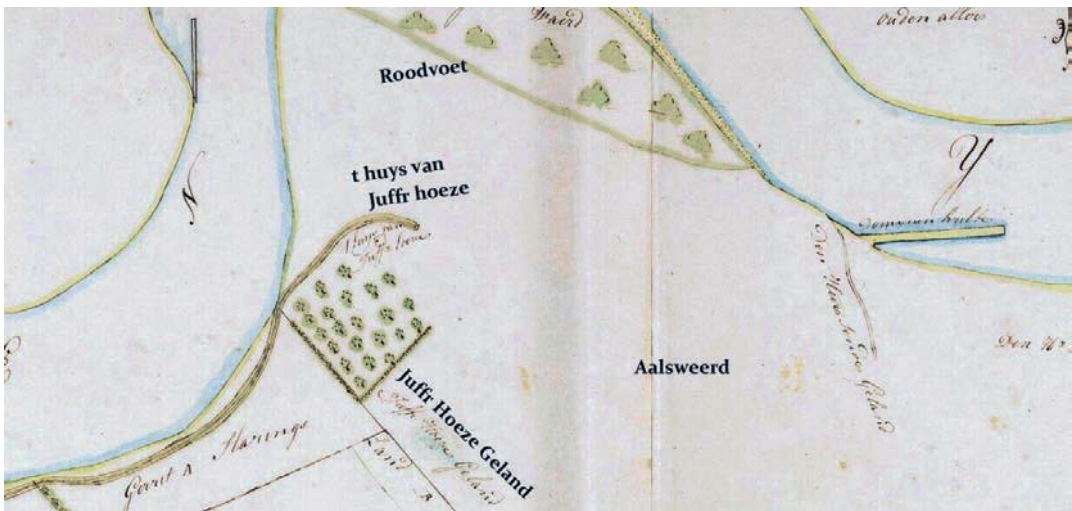

stond naast dat van de burgemeester).
 Op dezelfde datum wordt hij ook beleend met de hofstede met sijne huijsinge, berg, schuur, duijfhujs enz. van ouds genaamt de Halve Steenweerd, dog nu Aalsweerd met alle de daar aan behorende landen, bepotinge en aanwas, groot ongeveer twee en veertig mergen. (de opstal was in bouwvallige staat en in 1772 afgebroken.)
 De eigendommen waren leenroerig aan de Edele Mogende Heeren Staten 's Lands Utrecht.
 Ook de Roodvoet, 29 morgen groot, die voor het

rechttrekken van de Rijn aan de kant van Wijk bij Duurstede lag was van Hoesen senior.
 Martinus Christiaan staat onder voogdij tot augustus 1772, wanneer hij als beroepsmilitair in Den Haag blijkt te wonen. De liefde voor Johanna Henriëtte is sterk genoeg om het koppel bij elkaar te houden. Als Johanna Henriëtte in 1776 opnieuw zwanger is, besluiten ze om op 21 juni 1776 te trouwen in Hörstgen, net over de grens dicht bij Geldern. Hier kon men trouwen zonder toestemming van de ouders. Het gezin woont dan eerst in Amsterdam. Ze

Kaart van de Rijnstroom 1785-1793.

Kaart uit 1768 met huis en land van de weduwe Hoesen. Het zuiden ligt bovenaan de kaart.

krijgen nog drie kinderen, waarvan de derde zoon de naam Abraham Willem Hoesen krijgt. Dit zou kunnen betekenen dat er later toch een verzoening tot stand gekomen is tussen vader en dochter. Hier is echter geen bewijs voor gevonden. Later verruilen ze de grote stad voor het Brabantse Engelen. Martinus is hier koopman en schepen.

Tot slot

Het heeft er alle schijn van dat Abraham Willem de Vree zelf de schande over zijn familie in de hand heeft gewerkt. De ware motieven van De Vree om het huwelijk van zijn dochter tegen te houden zullen we nooit weten. Het onterven heeft ook geen zin gehad: hij overleefde zijn dochter die in 1784 stierf.

Bronnen

Delpher, Oprechte Haarlemse Courant, 1713
De Veluwsche familie Tulleken en hare aanverwanten, Anspach

Gelders Archief, Hof van Gelre en Zutphen,
0124 1334

Rhyn- en Leckstroom, 1785-1793

RHC ZO Utrecht, NT00061-1, NT00067-073,
NT00001-51V

RAZ-U, 240 Topografisch-Historische Atlas
Wijk bij Duurstede

Utrechts Archief, 34-4, Notarissen in de stad
Utrecht, 1560-1905

DTB RHC ZO, Utrecht 65

Voorouders online

Kwaliteitscontrole van graan

JAN VAN ROEKEL

Het vochtgehalte van graan mocht niet te hoog zijn voordat het werd opgeslagen, want dan kon het gaan rotten en broeien.

De norm was maximaal 12% vocht. Bovendien kon je droog graan beter pletten, bijvoorbeeld om meel van te maken.

In de tas (4) zit een weegschaal waarmee 100 gram graan werd afgewogen; deze hoeveelheid ging in de tester om de temperatuur te meten. Zo kon je het vochtigheidspercentage aflezen van de schaal boven op de tester.

Met de stokken (2) nam men monsters van het graan om te controleren of de korrels onder in de zak van dezelfde (goede) kwaliteit waren als die bovenin. Het kwam nogal eens voor dat het beste graan alleen bovenop lag.

Met de graanschep (3) voorzag men de klant van de gewenste hoeveelheid.

- 1 een zak graan
- 2 stokken om monsters mee te nemen
- 3 een graanschep
- 4 een (CERA) vochtigheidstester

CUNERA DEEL V

Een gekerstende godin of aanbeden heldin?

JOKE HONDERS

In de vorige delen heb ik uitgelegd dat het Cuneraverhaal overeenkomsten heeft met andere legendes. Personen en verhalen zijn door elkaar gaan lopen. Dit heeft geleid tot het bestaande verhaal over Cunera.

Mijn vraag is: bestaat er een nóg ouder verhaal dat hieraan ten grondslag ligt?

De kerstening

Misschien is er een verband met de kerstening ten tijde van Willibrord. De mensen hadden toen een heidense godsdienst waarbij sprake was van een moedergodin.

Van koning Radboud is bijvoorbeeld bekend dat hij op het laatste nippertje weigerde om gedoopt te worden, hij hield vast aan zijn eigen godsdienst. Om mensen toch tot het christendom over te halen heeft Willibrord mogelijk een vrouwenfiguur heilig verklaard, vergelijkbaar met die bestaande moedergodin.

Maar ik denk dat er een andere verklaring bestaat.

Heidense moedergodinnen

De in de Romeinse tijd bij ons aanbeden godin was Nerthus.

Over haar schrijft Tacitus het volgende:

'het eenige, wat opmerking verdient, is, dat zij gemeenschappelijk Nerthus, dat is Moeder Aarde, aanbidden

*en gelooven, dat zij ingrijpt in der menschen lot en in persoon de volken bezoekt. Op een eiland in den Oceaan is een woud gelegen, door geen menschentred ontwaard; daarin bevindt zich haar gewijde wagen, met een laken bedekt' enz. 'Daarna wordt de wagen en het laken en — wanneer men het wil gelooven — ook de godheid zelve in een verborgen meer gewasschen. De dienst hierbij wordt verricht door knechten, welke terstond datzelfde meer verzwelgt.'*¹

In de Germaanse godsdienst was dat moedergodin Freya. Volgens kenners is zij identiek aan Nerthus: een mooie machtige vrouw die af en toe meevocht in een veldslag. Freya wordt ook beschouwd als de aanvoerster van de Walkuren, een soort strijdgodinnen.

Tacitus noemt nog een andere inheemse strijdgodin, Baduhenna, in samenhang met een heilig woud in Friesland. Daar werd in 29 na chr. een Romeins fort verwoest.

De godin Nerthus.

Uchta

Er is mogelijk een verband met de legende van Uchta in ons gebied. Die gaat over twee broers die allebei Uchta tot vrouw willen.

Het gaat hier om de symbolische strijd tussen licht en duisternis ofwel tussen zomer en winter. Dago (het licht) vecht tegen zijn donkere broer (de duisternis). Het licht overwint, waarna in de ochtend (Uchta) het bevruchtende werk van de zon weer kan aanvangen. Uchta is de godin van de dageraad, vergelijkbaar met de Romeinse godin Aurora.

Aurora staat in verband met Mater Matuta (letterlijk: moeder van de ochtendstond). Jaarlijks vonden ter ere van haar op 11 juni de zogenaamde Matralia plaats. (NB de feestdag van Cunera was op 12 juni.) Mater Matuta wordt afgebeeld met een of twee baby's op haar schoot. Aurora met een door paarden getrokken hemelwagen.

Mogelijk staat Cunera model voor de godin van het ochtendgloren, vergelijkbaar met Aurora.

Om de mensen tot het christelijk geloof over te halen heeft Willibrord waarschijnlijk een vergelijkbare vrouwenfiguur heilig verklaard, zodat die vereerd kon worden in plaats van de plaatselijke Nerthus, Freya, Baduhenna of Uchta.

Strijdbare vrouwen

Cunera

Die aanbeden vrouw moet een heldin geweest zijn in Rhenen of omgeving, waarschijnlijk al in de Romeinse tijd. Kunera betekent 'heldhaftige vrouw'. Het is de vrouwelijke vorm van Kunher: *kun* betekent koen of dapper. Het tweede deel

komt van *her* ofwel leger, dus een dappere vrouw in het leger. Zij moet generaties lang een enorme verering hebben gekend.

Zo zou men ten tijde van Willibrord nog precies de plek van haar graf kunnen aanwijzen.

Boudicca

Had het verhaal zich in Engeland afgespeeld dan zou het om Boudicca kunnen gaan, de aanvoerster van de Iceni, tegenstanders van de Romeinen rond het jaar 61.

Volgens Tacitus werd daarbij het negende legioen, dat onder leiding van Cerialis stond, bijna volledig over de kling gejaagd. Hem komen we acht jaar later weer tegen in de Bataafse opstand, met tegenover zich de bekende Julius Civilis, de aanvoerder van de Bataven.

Boudicca staat in een door paarden getrokken strijd-wagen. Ook haar naam betekent dapper, terwijl het achtervoegsel *icca* verwijst naar de stam der Iceni waarvan zij aanvoerster was.

Er is een opvallende gelijkenis met de godin Aurora. Het is niet bekend hoe en waar Boudicca aan haar einde kwam. Volgens een legende zou ze in Londen begraven liggen.

Maar misschien is ze gevlucht en heeft ze hier in de buurt onderdak gevonden?

Of heeft Cerialis haar als oorlogstroof meegevoerd en is ze hier gestorven en begraven?²

Een graf in Kesteren

In de jaren zeventig werd er in Kesteren midden in het woongebied (*vicus*) een graf uit de Romeinse tijd gevonden. Daarin lag het skelet van een ongeveer

50-jarige vrouw uit het midden van de eerste eeuw, plus twee mantelspelden. Het betrof hier een niet-Romeinse vrouw, want Romeinen werden gecremeerd en hun asresten begraven in een urn. Er zijn veel van dit soort graven gevonden maar buiten de *vicus*.

De godin van de dageraad, Aurora, in haar hemelse strijdswagen.

De vrouw ligt met gekruiste benen begraven. Was dit een symbool?

Paardengraven in Kesteren

Op de Prinsenhof, waar ongeveer 120 Romeinse graven werden gevonden, lagen ook paardengraven. Die dateren, naar later bleek, van jaren eerder.³ De paarden waren niet erg groot met een schofthoogte van gemiddeld 143 cm. Het moeten paarden van de inheemse bevolking zijn geweest, want Romeinse aanwezigheid wordt pas na 70 na chr. verondersteld. Ook Boudicca staat vaak in een strijdswagen, getrokken door paarden.

Tacitus vertelt hoe ze zo haar troepen toesprak tijdens de opstand tegen de Romeinen.

De Bataven waren geweldige ruiters en vormden om die reden een elitegroep in het Romeinse leger. In Engeland daarentegen worden zelden echte paardengraven aangetroffen uit de Romeinse tijd, wel uit de 6e/7e eeuw.

De afstamming van Boudicca

Boudicca heeft volgens de Britse onderzoeker Hughes een roemruchte voorouder: niemand minder dan Julius Caesar. Caesar deed in 54/55 v.Chr. verwoede pogingen om Britannia te veroveren. Tijdens zijn verblijf daar verwekte hij een dochter, waar Boudicca een afstammeling van is. Dat brengt mij weer op de godin Aurora, de godin van de dageraad. De moeder van Caesar stamt immers uit de gens Aurelii. Een naam die eveneens verband houdt met de dageraad. Veel Romeinse keizers droegen de naam Aurelius, zoals ook de grondlegger van het Christendom, Constantijn de Grote. Zijn volledige naam luidt Flavius Valerius Aurelius Constantinus. Hij werd na de dood van zijn vader in York tot keizer uitgeroepen. York de plaats waar zijn vader stierf en waar ook Cunera vandaan kwam. Ook haar vader

De Keltische koningin Boudicca (met haar dochters), die ten strijde trekt tegen de Romeinen.

heette Aurelius. Allemaal feiten dus die op enigerlei wijze met elkaar verband houden.

Het eerste christelijke kerkje

Als Willibrord deze onbekende vrouw heilig heeft verklaard vraag ik me af of er een verband is met het eerste christelijke kerkje. Dagobert⁴ heeft het gewijd aan apostel Thomas nabij het Oude Trecht, dat volgens mijn theorie bij Kesteren lag.⁵ Willibrord kwam namelijk direct langs Kesteren als hij de Rijn afvoer.

Tot slot

In de loop van de tijd ontstond er een verhaal gebaseerd op allerlei overleveringen. Naar mijn mening moeten die verhalen gekoppeld worden aan deze sterke vrouw.

Dit was het laatste deel over Cunera in De Baron.

Noten

1. Het verhaal over de wagen van Nerthus die in een meer wegzinkt vertoont grote gelijkheid met een verhaal over het Hulle Wulle waaitje, een verland kolkje bij de Oude Rijndijk tussen Kesteren en Lienden. In dit verhaal stort een hollend ijzeren veulen voorover in het waaitje. Volgens dominee Anspach heeft het verhaal

te maken met een veulen dat voor een wagen gespannen is (de holle wolle wagen). De koetsier is de weerwolf en iedereen die hem voor de voeten komt is zijn prooi. Al liep het veulen in dit geval zonder wagen en menner, hij was nog altijd de schrik voor de bijgelovige mens in onze streek. Aldus Anspach. Het verhaal van Tacitus over Nerthus kan in deze gedaante nog bekend geweest zijn in de 19e eeuw.

2. Tussen Kesteren en Aalst ligt een perceel met de naam de Boutenburg. Is er een verband met de naam Boudicca?
3. Ook tijdens een opgraving op de Hoge Woerd in 1905 ontdekte men in Kesteren al paardengraven uit de Romeinse tijd. Professor Gallée heeft een groot aantal botten onderzocht en meldt: 'de toegezonden beenderen wijzen er op dat er ongeveer

30 paarden daar moeten begraven geweest zijn. Misschien nog meer als men de massa beenderen gaat vergelijken, die nog ter plaatse gebleven zijn'.

4. In het verhaal over Uchta komt een man voor die Dago heet, is dit een afkorting van Dagobert?
5. Zie daarvoor *Kesteren is Utrecht?* De Baron, maart 2019 of mijn andere artikel in deze Baron.

Bronnen

Publius Cornelius Tacitus, *Germania* 40.

Tacitus, *The Annals*, 12.31-32

Tacitus (*Annales* XIV 35.)

Anspach, Jacobus: *Mengelingen*. In: *Navorscher*. Amsterdam, 1876.

Hughes, David: *The British Chronicles*. Westminster, 2007.

Een klassenfoto uit Lienden

Van ons lid Pim Strous kregen we een klassenfoto toegestuurd van een tweede klas uit de periode 1913-1933.

Kan iemand ons hier meer over vertellen? Herkent iemand een van de kinderen of onderwijzeressen?

Sander Adrianus de Haas (*22 december 1905 in Aalst) zou hier op kunnen staan of misschien een van zijn broers of zussen. De jongste zus werd geboren 1925.

Reacties graag naar redactie@hkko.nl

<Advertentie>

WEVERS

BEGRAFENISVERZORGING

Sinds 1855 vertrouwd en betrokken

*Voor een stijlvolle begrafenis in
Neder-Betuwe, Overbetuwe, Buren
Rhenen, Wageningen, Veenendaal, e.o.*

Familie Wevers ♦ Torenstraat 3a
6669 DN DODEWAARD
(0488) 4110 55 ♦ (06) 300 40 552
info@weversuitvaart.nl
www.weversuitvaart.nl

<Advertentie>

H.D. Verwoert en Zn.
Complete Woninginrichting

Dalwagenseweg 43 • 4043 MT Opheusden
tel.: 0488-441351 • fax: 0488-442751

<Advertentie>

BOORSMA
MODE & WONEN

Uitgebreed de beste!

Kesteren
www.boorsmakesteren.nl

Woninginrichting & Mode

P. J. VAN DAM

P. J. van Dam

Kalkestraat 8
Dodewaard
Tel. (0488) 41 13 13

meubelen tapijten
gordijnen bedden

<Advertentie>

Van **BREDA** SCHOENMODE

Schoenen
Lederwaren
Sportartikelen
Schoenreparaties
Sleutels

Schoenmakerswerk is vakwerk

Molendam 39 • OCHTEN
Tel. (0344) 64 12 82

De bakker met
het grootste assortiment!

ONZE SPECIALITEIT:
Kersenmonchoutaart met gebonden
kersen en afgewerkt met slagroom

STREEKLEKKERNIEN:
Kesterense verwen bolletjes
Betuwse bolussen
Betuwse krenteklumpkes

Hoofdstraat 26 • Kesteren
Tel. (0488) 48 26 24

<Advertentie>

Uitvaartver**Z**orging
Erik van **L**oest

Tel. 0344-655532
Dag & nacht

*Respect voor alle wensen
Aandacht voor alle mensen*

De Brenk 1A, Ingen
info@uitvaartverzorging.erikvanzoest.nl
www.uitvaartverzorging.erikvanzoest.nl

<Advertentie>

Onze openingstijden zijn: di-wo-do: 09:00-18:00, vrijdag: 09:00-21:00, zaterdag: 09:00-17:00

Tielsestraat 103
4041 CS
Kesteren

van Dam
sfeervol wonen en slapen

Tel: (0488) 44 12 98

Fax: (0488) 44 32 92

email: info@vandamwonen

<Advertentie>

AUTOBEDRIJF
H AZET

- APK-keuringsstation
- Levering alle merken nieuwe auto's
- Ruime sortering occasions
- Onderhoud, reparaties en LPG-inbouw
- Moderne autowasserette
- Taxibedrijf (trouwrijden, ziekenvervoer enz.)

Transitoweg 2 4051 CA OCHTEN

Telefoon (0344) 64 28 19

Telefax (0344) 64 35 33

Internet: www.hazet.nl E-mail: info@hazet.nl

<Advertentie>

Restauratie
Renovatie
Verbouw
Onderhoud
Machinale -
Houtbewerking
Interieur -
betimmering

Timmer- & Onderhoudsbedrijf P.F.Hak
Hoogmeien 12
4033 BG Lienden
06-11864030
timmeronderhoudpfhak@gmail.com

<Advertentie>

belegde broodjes // BBQ // buffetten // borrelplateau // saladeschotels // kant-en-klare maaltijden

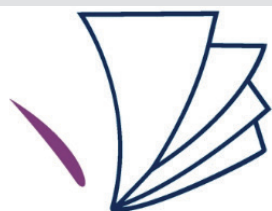
SLAGER TRAITEUR
AUGUSTINUS

*Een ambachtelijke slagerij
met een breed assortiment*

Hét adres voor buffetten
en catering; van eenvoudig
tot compleet verzorgd.

Veel rund- als varkensvlees
specialiteiten uit de regio.

Slagerij / traiteur Augustinus | Hoofdstraat 12 | 4041 AD Kesteren.
T. 0488 - 48 24 00 | info@slagerijaugustinus.nl | www.slagerijaugustinus.nl

Notariskantoor *Soons*

Flessestraat 42 6666 CR Heteren

Postbus 19 6666 ZG Heteren

Telefoon (026) 479 04 70

Fax (026) 479 04 79

info@notariskantoorsoons.nl

<Advertentie>

Klanten beoordelen dit bedrijf met een 9,8

- Service 9,9
- Deskundigheid 9,8
- Prijs/kwaliteit 9,7

*Klantenvertellen.nl

Meer weten over ons bedrijf?
www.zaayer.nl
of bezoek ons aan de
Ommerenveldseweg 67
in Ommeren

Verkoop occasions;
APK-onderhoudsbeurten-
reparaties-uitlijnen;
schadereparaties-
spuitwerkzaamheden

Ommerenveldseweg 67 • 4032 NB Ommeren • T: 0344 - 601632
M: 06 - 53592078 • I: www.zaayer.nl • E: info@zaayer.nl

  Autobedrijf ZAAVER V.O.F.

<Advertentie>

PIET SPIES BV KESTEREN

Tel. 0488-481520

TRANSPORT – GRONDVERZET – MACHINEVERHUUR
Zand- grind en Grondhandel
Containerverhuur / Afvalinzameling
Ook voor particulieren
Verhuur van rijplaten, Staal, Kunststof
Tevens alle sloopwerken

Nedereindsestraat 44 4041 XG
Kesteren
pspies@solcon.nl

<Advertentie>

Opheusden
't Veerhuis

Na een ontspannen fietstocht of een intensieve vergaderochtend even bijkomen met een heerlijke lunch in een nostalgische sfeer?

Zeven dagen per week vanaf 10.00 uur.

Veerweg 1 Opheusden • Tel. (0488) 44 12 07 • www.veerhuis-opheusden.nl

<Advertentie>

Motor- en auto rijkschool Keuken

Broekdijk 17
4041 CT Kesteren

www.rijkschoolkeuken.nl
Tel. (0488) 48 26 33

Biedt opleiding voor:

- ▶ rijbewijs A (Motor)
- ▶ rijbewijs Am (Bromfiets)
- ▶ rijbewijs B (Personenauto)
- ▶ rijbewijs E achter B (aanhangwagen)

Wij lessen met:

- ▶ KTM 125 en Honda motoren met ABS
- ▶ BMW 1 serie personenauto's
- ▶ Land Rover discovery automaat voor de aanhangwagen

Tevens beschikken we over moderne theoriefaciliteiten!

JE WORDT GRAAG VERRAST

Maar niet als je je huis verkoopt

Het is niet niks, een huis kopen of verkopen. Daarom wil je een makelaar die je deskundig begeleidt. Iemand die de juiste vraagprijs bepaalt, het hoofd koel houdt in de huidige woningmarkt en scherp onderhandelt. Kortom: Joop van Mourik Makelaars. Volledig gecertificeerd, met jarenlange ervaring in de regio. We komen graag bij je langs voor een vrijblijvend gesprek om te kijken wat we voor je kunnen betekenen.

JOOP VAN
Mourik

MAKELAARS

JOOPVANMOURIK.NL | WIJ WETEN VAN WONEN

Van heure zegge,

De oorlogsjaore vjertig in Heuze,

Eigus hek de oorlog nie mee gemak, daor bin ik fus te jong vur, mar ik he ter veul verhoale over geheard. Een van de verhoale wur, da begin maai negetien vjertig, de minse in Heuze der boeltje moeste oppakke um da ze in de frontlinie van de Betuwstelling leuge en moesten evacueren naor veilige oorde. Der ware schuite gevorderd um de minse stroom afwaards weg te brenge. Vur Heuze wiere 't mist kooleschuiten gebрук, die bij de loswal aan ut veereind in Inge wure afgemeerd. Wurum Inge zou de zegge? Da kum waarschiynluk da de loswal in Heuze in het schutsveld van de Spees wur gelugge. Alle minse ut Heuze moeste in Inge zien te kumme en moeste allemaol de boot in, zo gezijd.

Zo ok de heer Wijkniet, de klark van de notoris, un echte pietje percies klark, hij ha twee koffers bij zich, mit zo astie see, belangrijke papperasse van de notoris. Hij liep ut smalle loopbrugeske op, verloor zun evenwicht en duvelde van de loopplank. In geluk vur hum wur dar ut nog mar in het begin van ut brugske wur. Hij laande in ut hoge gres da tusse de bezaltkaie greuide. Een van de koffers sprong ope en wa bleek: der zuete gin belangrijke paperassen in, mar allemaol witte boorde vur de overhemde van de notoris. Toen in dietijd hadde boezeroenen zoals ze toen un overhemd nuumde, losse boorde, die konde wa vaker wasse. De koffer wer wir dich gemak. Bij de twidde poging lukte ut de klark

om in de schuit plaats te neme Hij her de wijere reis nie vuel mir gezijd. De minse zutte in de schuite as piere in un putje, zoveul wure derin geprop. De schuite ware wel un bietje schongemakt en ontdaon van de kooks. Bij aonskoms in de burt van de Krimpereweerd, klauterde allemaol gekleurde minse uit de schuit! De reis wur ok nie al te prettig verlope, want as de minse der behoefte moeste doen, stond er in un huukske een ton mit un gedijntje der vur, waor de op kon gon zitte. Vural vur de vrouwkes viel da niet mee, de kjelles konde ut 't ruim klimme en pieste dan overboord. Neve de ton van nummer honderd lag un buske kraante om de billekes mee af te vèège. Verder konde weinig zien um da ut ruim gin remkes ha.

Naor een paor daage konde ze wir terug naor Heuze. De minse die in Heuze aon kwame, zage da ze gin karktoere mir hadde, die wur opgbloaze dur ut Nederlandse leger. Un dag èerder hadde ze de ponte in de Rijn al laote zinke en diverse huskus en schurkus aan de Tielsetraot opgebloaze. Wa ik ut overlevering her geheard was de schaode die ze hebbe aon gebrog, nie nodig gewis, um da ter in vjertig nie echte strijd is geleverd aon de Betuwstelling. Opperbevelhebber Winkelman van het Nederlandse leger, zag gin andere uitweg dan um te taikene vur de overgave. Vanaf da moment kon ut gewone leve wir goed en kwaodschiks opgepak worde. Zo wijt as ik geheard her is ter tot vier

en vjertig weinig gebeurd in Heuze. Dur wur in Heuze wel un Dutser en un vurdwaalde laandwachter mit un jachgewer op de schouder, mar mir nie. De Dutser hield tevens toezich op het legge van kabels vur de tillefoon, de stroom en de waoterleiding. Um da ter waoterleiding kwam, werde de algemeine derps waoterpompe opgeheve, die aon de Hamsestraot en de Derpstraot stonde. Nou konde de minse waoter ut de kraon haole in plaats van ut de pomp, der eige put of sloot.

Het leve ging zun gangske. Kiske kwam in zun zwarte uniform van de NSB mit de partijkraant Ut Volk en Vaoderlaand langs de deur, um ze aon de man te brengen. Zo kwam tie ok bij een weduwvrouwke aon de deur, die nam vijf kraante. Kiske wur inins zo blij dat tie medestaanders ha, mar ut vrouwke see tege um: 'ze passe percies op de schappe in de kelder en geve nie af as de weckpote der op staon'. Vanaf september vier-en in vijf en vjertig ging ut der heftiger aon toe. Mar daor schrijf ik laoter nog is over.

Pitje

<Advertentie>

Hubo

Hulp nodig?

Totaaloplossing voor iedere klus

Hubo Kesteren
Nedereindestraat 30A
4041 XG Kesteren

T: 0488-481223
E: info@hubokesteren.nl

Ma: 13:00-18:00
Di-Do: 08:45-18:00
Vrij: 08:45-20:00
Za: 08:45-16:00
Zondag gesloten

<Advertentie>

Eethuis 'De Veerstoep' Ochten

Ook voor bruiloften en partijen, o.a. salades, bitterballen enz.

**Van Meegdenburg
Van Amersfoort**
Telefoon (0344) 64 24 91
b.g.g. (0344) 64 24 91 64 27 72

BESTUURSSAMENSTELLING

Historische Kring Kesteren & O

Voorzitter a.i.: E.W.de Walle
voorzitter@hkko.nl

Secretaris: D.J. Honders
secretaris@hkko.nl

Penningmeester en ledenadministratie: A.H.A.Turk-Klamer
penningmeester@hkko.nl
tel: 06-615545945

Leden:
C.F.Versluis
archeologie@hkko.nl

F.K. Kalkman
jeugd@hkko.nl

G.J.M.E. van der Donk-van Anandel
info@hkko.nl

Betalingen:
Contributie € 20,-/jaar t.a.v.
Historische Kring Kesteren & Omstreken
NL30 RABO 0331 9571 83

Stichting Arend Datema Instituut

Voorzitter: A.H.E.T.van Ingen
voorzitter@arenddatemainstituut.nl

Secretaris: A.Oppelaar
secretaris@arenddatemainstituut.nl

Penningmeester: R.Martens
penningmeester@arenddatemainstituut.nl

Leden: J.W. van den Bosch
info@hkko.nl

D.J. Honders
bestuurslid@arenddatemainstituut.nl

Werkgroep WOII
C. van der Heyden-Versnel
wo2@hkko.nl

Arend Datema Instituut:
NL25 INGB 0000 7777 04

Kuchscherm bij de ingang van het Streekmuseum Baron van Brakell

COLOFON

Uitgave:

Arend Datema Instituut ten behoeve van de Historische Kring Kesteren & Omstreken.

Redactie:

Irene Abma, Anna Coolsma.

Eindredactie:

Irene Abma.

Redactieadres:

Historische Kring Kesteren en Omstreken
Provincialeweg 21 4032 NZ Ommeren
redactie@hkko.nl

Bezoekadres:

Historische Kring Kesteren & Omstreken en
Arend Datema Instituut:
Streekmuseum Baron van Brakell
Provincialeweg 21 4032 NZ Ommeren.
Tel.: (0344) 60 74 31

Openingstijden:

- **April t/m okt.** woensdag, donderdag en vrijdag van 13.00 - 17.00 uur en zaterdag van 11.00 - 17.00 uur.
- **1 november t/m 31 maart**, woensdag en zaterdag van 13.00 - 17.00 uur
- **Woensdagavond:** 1e en 3e woensdagavond van de maand. Van 19.30 - 21.30. uur
- **In de maanden juli, augustus en december** gesloten op de woensdagavond.

Kijk voor alle zekerheid op de website, in verband met wijziging of evt. gesloten zijn.

* In de maand december op zaterdag tussen Kerst en Nieuwjaar gesloten.

In verband met de privacywet, de zogeheten Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) worden uw persoonlijke gegevens uitsluitend gebruikt voor onze eigen doeleinden.

© Arend Datema Instituut

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het bestuur. Auteurs die in dit tijdschrift publiceren, geven onvoorwaardelijke toestemming tot het in digitale vorm opnemen in openbare databases.

